

[LES ACTUACIONS]

I. PONÈNCIES

EL FOMENT DE L'ÚS INTERPERSONAL DE LLENGÜES MINORITZADES. TIPOLOGIES DE PROGRAMES

Josep Maria AYMA

PART I

1. JUSTIFICACIÓ

Quan algú planteja la situació de l'ús interpersonal del català sol plantejar la necessitat que es faci de forma i manera que pugui augmentar. Diria que hi ha un procés de queixar-se del *poc-que-se-sent-el-català-pel-carrer* i tot seguit pensar *la-necessitat-d'actuar-hi-per-fomentar-lo*. Ho escric així, perquè la sensació és que és tot u, com una unitat en què la queixa de sentir poc de català ja hagués de comportar, implícitament, la necessitat de trobar-hi solucions. És lògic: quan veiem un problema, o el que ens sembla que ho és, immediatament cerquem o en damanem solucions.

D'aquesta forma, sembla evident que no tindria molt de sentit per a nosaltres, que volem que el català tingui una llarga continuïtat, de fer estrictament de notarís de si té molta/poca presència en la nostra societat. En última instància podríem dir que tan sols ens deu interessar saber la realitat perquè voldríem millorar-la.

Per tant, des del principi que vam començar a parlar de la situació i de la necessitat de tractar a fons l'ús del català interpersonal era implícit que calia treballar especialment les pistes que ens portessin al camp dels programes, els mètodes, la reflexió, per fomentar-lo. Qualsevol moment, doncs, en què es parli d'aquest ús i les seves circumstàncies, és bo per intercanviar impressions sobre el que s'hi podria fer. El marc d'aquestes Jornades és idoni i, probablement, si no hi fos tractat hi mancaria un dels aspectes més importants. No vaig proposar que hi fos present perquè hi poguéssim trobar solucions concretes ni immediates; si en treiem algunes conclusions per veure com caldria enfocar-lo, ja hauria valgut la pena de debatre'l.

2. EN EL MARC DE LES LLENGÜES MINORITZADES

Abans de proposar-hi mesures, calia recollir la informació que s'hagués generat per fomentar l'ús del català i també d'altres llengües minoritzades (L2, en endavant) fos a través de llibres, publicacions periòdiques, internet, simposis, etc. Que cada llengua es troba en un context únic és obvi, però també ho és que hi ha prou factors en comú que obliguen a prendre en consideració les actuacions fetes, o en previsió, per recollir-ne els aspectes que més ens puguin convenir.

3. DELIMITACIÓ DEL TEMA

Un primer esforç és delimitar allò que ens interessa. "Tipologies": la raó bàsica és que hi ha una gamma molt àmplia d'actuacions que d'alguna manera o altra s'encaminen a procurar que les persones que no parlen encara una llengua, però la saben, s'hi puguin llançar. Dit així, es tractaria d'una gamma d'espectre molt ampli. Posem dos exemples: a) tot i ser obvi que no tractem de promoure les llengües d'ús internacional apreses en una acadèmia, com a segones o terceres llengües (anglès, alemany, etc.) és cert que alguns aspectes d'aquests programes d'activació ens podrien convenir; b) un programa de coneixement del país no seria tampoc adreçat a promoure l'ús actiu, oral, de la llengua, però indirectament ho podria provocar, incentivar. Només he posat dos exemples per fer avinent que la casuística és tan àmplia que era imprescindible sintetitzar-la al màxim i confeccionar-ne un quadre sinòptic de tipologies d'entre diversos que se'n podrien fer. He preferit córrer el risc de perdre informació pel benefici de la simplicitat.

4. POCA INFORMACIÓ

Tot em feia suposar que en trobaria atès que arreu del món hi ha llengües minoritzades respecte a les quals es fan programes de potenciació en les diverses vessants. La sorpresa ha estat, precisament, de trobar-ne molt poca respecte a les actuacions que específicament ens interessin. Se'n troba entorn dels processos de normalització en les administracions, a les escoles i a l'ensenyament en general, als mitjans de comunicació, als cursos de llengua, lògicament, i fins i tot respecte al món socioeconòmic i informàtic, però molt poca quant a la promoció de l'ús interpersonal. Raons? Probablement, és més tangible promoure i decretar-ne l'ús a l'administració, o a alguns dels àmbits esmentats que no adreçar-nos a les persones. Una segona raó: la creença que seria entrar en l'àrea de la vida privada... i, per tant, que caldria evitar la publicitat d'un fet que se suposa gairebé "pervers". Una tercera: que un hipotètic poc èxit fes minvar la intenció de parlar-ne gaire... En tot cas, he volgut esmentar aquest fet perquè em sembla que deu ser força indicatiu.

Recomanaria que s'efectués un buidatge sistemàtic fins al punt que fos possible, ja que la informació degudament processada ens serà d'interès per avançar en el nostre cas.

Sigui per l'interès d'intentar avançar-hi amb propostes per discutir o probablement impulsar per aquest eixorcament, he afegit al treball una segona part referida al català.

5. QUADRE SINÒPTIC DE TIPOLOGIES

A Població	B Actuació indirecte mitjançant la sensibilització i la publicitat	C Actuació directe: immersions, complements de cursos	D Servei	E Organització
Nadons	Galícia: campanya perquè les mares els parlessin en gallec. Cat: id en català.			Govern gallec? Manca inform.
Nens/es		Cat: La Roda i similars: estades a àmbits rurals. Cat: teatralitzacions i activitats interactives, cultura tradicional. Cat: AMPA: cursos per a (pares) i fills: jocs i interaccions Cat: pluriactivitats interactives		Movibaix Movibaix Esplai-Ajunts. Baix Llobregat CPNL-Ajt.Castelldef SEDEC-Ajunts
Joves	Cat: Campanya "mou la llengua"; "tu, que parles català"	Cat: Camps de treball amb experimentació cap al monolingüisme català	Gal·les: adreces de persones que parlen gal·lès	Generalitat UAB i voluntaris Organisme públic
Adults	Cat: "Depèn de tu", diversos àmbits grupals Andorra: diversos àmbits comercials Singapore: Campanya "Speak Mandarin" Cat: Balears: "Donem la nostra llengua al futur"; "El comerç, obert a la nostra llengua"-consumidors. Balears: "Gent d'aquí", testimonis estrangers que parlen català	Cat: UGT: curs de català actiu Cat: AMPA: cursos per a pares (i fills): jocs i interaccions Euskadi: Baserris: estades rurals grupals Euskadi: estades rurals personalitzades Israel: Ulpan: immersió		Generalitat Govern d'Andorra Fundació UGT CPNL-Ajt.Castelldef Diversos organismes Diverses Admons i associacions Organisme públic Govern Balears Govern Balears Govern Balears

El quadre comprèn:

COLUMNA 1

a) *Població*

a la qual s'adrecen els programes. Tot i que també s'haurien pogut recollir els programes segons s'adrecessin a altres agrupacions (àmbit familiar, sectors d'activitats: socioeconòmiques, lúdiques, etc.), sembla que la tendència més generalitzada és a adreçar-se pels diversos grups d'edat.

COLUMNA 2

b) *Actuació indirecte mitjançant la sensibilització i la publicitat*

Aquest apartat recull actuacions que tenen en comú l'adreçament de missatges que pretenen que els individus components dels diversos col·lectius –en aquest cas, d'edat–, usin la L2 partint d'una actitud més activa que fins aleshores.

Podem veure que s'han fet campanyes adreçades bàsicament als adults o als joves (destaquem la de la Generalitat "Depèn de tu"; les del Govern d'Andorra adreçades als consumidors). De les que tenien com a darrer objectiu el nadó no en tinc constància escrita.

COLUMNA 3

c) *Actuació directa: immersions, complements a cursos*

Aquí s'han recollit les que tenen en comú intentar l'activació de la L2. Per això, ja no s'hi utilitzen tant els missatges que l'hagin de convèncer com unes condicions que l'incitin, el pressionin (o l'obliguin) a utilitzar-la segons el programa. Som, sobretot, dins el regne de la immersió, entesa en un sentit molt ampli. Sovint són complements pràctics a cursos de llengua i inclouen també el descobriment de la cultura del país (territori, institucions, tradicions, etc.).

He observat una tendència a orientar les actuacions tipus A cap als adults i les B als nens/es i joves. Hi entren diverses raons: la major plasticitat de la infància per parlar una llengua en situació d'immersió (en contrast amb els grans) i la inferior receptivitat que poden tenir per rebre missatges (al contrari dels grans, que hi estan més oberts).

COLUMNA 4:

d) *Serveis*

Hi ha organitzacions que ofereixen possibilitats per poder contactar amb persones que desitgen transmetre la L2 o bé ofereixen eines diverses relacionades amb activitats culturals (assistència al cinema, conferències, llibres, ràdio, etc.)

COLUMNA 5

e) *Oganització*

S'hi recull si la iniciativa és adreçada a través d'un marc associatiu o no. També l'organisme que ha preparat l'actuació. Cal dir que les actuacions B, C i

D poden fer-se (es fan) des d'associacions voluntàries, que al seu torn les poden promoure a través de moviments associatius, com organismes més o menys oficials, o assimilats, sigui directament o també a través d'associacions.

CRÍTQUES I VALORACIÓ

De la mateixa manera que no s'havia trobat tanta informació com s'esperava, tampoc s'han trobat pistes d'avaluació de les actuacions. Em consta, si més no, que algunes vegades s'ha comprovat que els resultats eren més aviat minsos. De fet, s'han detectat dues menes de problemes: 1) la necessitat d'establir metodologies mitjançant les quals es puguin presentar avaluacions generalitzables; i b) la necessitat de conscienciar les organitzacions que efectuïn l'avaluació de cada programa d'actuació. Per tot això, s'ha preferit de fer unes crítiques i valoracions globals.

RESPECTE A LES ACTUACIONS DE TIPUS "B": PUBLICITAT

Aquest tipus d'actuació té l'avantatge que permet adreçar-se a un espectre molt ampli de població i amb menys esforç organitzatiu que les actuacions de tipus C, en general. D'altra banda, entre els inconvenients cal dir, en primer lloc, que hi ha més exposició al rebuig o a una crítica social a causa sobretot dels missatges; i, en segon lloc, una eficàcia que és per demostrar, en general. Caldria establir un programa complet que contingüés una avaluació (més endavant m'hi tornaré a referir).

RESPECTE A LES ACTUACIONS DE TIPUS "C": IMMERSIONS

En tant que es tracta de col·lectius o individus que seran objecte d'immersió, o d'activitats complementàries de cursos, el nombre de persones participants és obligadament limitat. Una segona crítica és que sol fer-se sovint portant els interessats (generalment de zones urbanes) a zones més o menys rurals, fet que fa associar la L2 amb un àmbit més o menys tancat, endarrerit i de gent gran, sense activitats modernes, la qual cosa contrasta amb l'associació de la L1 amb tot el contrari: zones urbanes i dinàmiques. Atès que aquesta mena d'immersió es fa sobretot amb infants o joves, aquest contrast pot ser fins i tot contraproduent. Tenen un avantatge, però, que cal considerar, encara que sigui de fora de l'àmbit estrictament sociolingüístic: el descobriment del país, amb un enriquiment de tipus cívic i cultural general (coneixement des de les institucions fins al paisatge passant pel fet d'adonar-se que es "parla català (en el nostre cas) com a fet normal").

Sovint són també actuacions lligades a cursos, fet que limita el nombre de participants. Finalment, val a dir, amb aspectes positius i negatius, que són activitats adreçades a persones receptives a ser actives en la L2.

RESPECTE A LES ORGANITZACIONS: VIA POLÍTICA (O ENS PARAGOVERNAMENTALS) O VIA ASSOCIATIVA

Cada tipologia pot treballar-se des d'una via o l'altra. La "política" té l'avantatge que pot disposar d'eines més poderoses que l'altra (recursos científics, econòmics, de persuasió), però també pot trobar els inconvenients ja esmentats. L'associativa és més limitada (tant pels recursos com per la repercussió); pot tenir, però, l'adhesió d'una part de la població que viu més o menys lluny del que proposa el poder polític. Finalment, cal debatre si és més positiu que les associacions siguin les directament relacionades amb la llengua (associacions de defensa, de mestres, etc.) o amb l'associacionisme cívic de procedència i activitat múltiple.

ALGUNES FONTS D'INFORMACIÓ CONSULTADES

- GAL·LES: CYD. Organisme oficial i de voluntaris.
<http://www.aber.ac.uk/~welwww/>
 Ofereix serveis de llengua gal·lesa a tots els nivells: persones amb qui relacionar-se, activitats, etc.
- CATALUNYA: PATORDI, J. (1999): *Enrotlla't* – I Premi Teresa Miquel i Pàmies per a la normalització lingüística. Reus.
 Projecte de Campanya adreçada a tots els joves perquè parlin en català als castellanoparlants. Psicologia i màrketing.
- GALÍCIA: Bouzada Fernández, X.M. i Lorenzo Suárez, A. (1997): *Elementos sociolingüísticos para un achegamento prospectivo da lingua galega*. Vigo.
 Cal ressaltar la conclusió que és clar que no n'hi ha prou amb el millorament en la llengua escrita perquè parlin en gallec, sino que caldria trobar formes de "sensibilització i inserció d'aprenentatge lingüístic en el marc més ampli de la NL". (pàg. 137)
- CATALUNYA: TUDELA, J. (2000): *Tres innovacions necessàries*. Barcelona.
 Cursos de català adreçats a dirigents de la UGT, amb propostes perquè els alumnes puguin ser actius.
- CATALUNYA: AREGALL, S., MONREAL, G., MORATÓ, C (2000): *Les AMPA: una via de dinamització lingüística*. Llengua i Ús, núm. 21.
 Cursos de català per als pares d'escolars, com una activitat de les AMPA, que permetrien una incentivació especial per complementar-se amb els fills.
- EUSKADI-NAFARROA: ERICE, X. (1999): *Vascohablantes y castellanohablantes en la historia del euskera de Navarra*. Gobierno de Navarra, Iruña-Pamplona.
 Ja en el segle XIX es prenen mesures per preservar l'euskara. Concretament, als 1910-30 es feien trobades de festes populars entre pobles que parlaven basc i els que no, per tal que no es trenqués la transmissió.

• Voluntariat lingüístic: proposta de creació del voluntariat lingüístic a la UAB. Bellaterra, 1996.

El voluntariat té diverses funcions. Una, activitats en català per a l'aprenentatge del català per part dels foranis: trobades, pel·lícules, viatges, etc. No tinc, però, notícia de l'efectivitat de les trobades i de la interlocució entre ells o, en tot cas, de la dels foranis.

PART II

PROPOSTES RESPECTE AL CATALÀ

Les explicaré tenint presents algunes conclusions de tres sèries de trobades que tractaren de l'ús interpersonal, bé com a tema exclusiu o com a aspecte rellevant, celebrades durant els darrers anys.

Són, per ordre cronològic:

• Meitat dels noranta: diverses reunions amb representants de partits que eren allora professionals de la NL aplicada, preocupats especialment per la mobilització i els aspectes socials de la NL (personalment, n'era promotor, sense afiliació).

• 1997: a la Fundació Bofill, un grup compost per A. Bastardas, E. Boix, M. Reixach, M. Strubell, X. Vila i J. M. Aymà, vam celebrar tres reunions específicament sobre les possibilitats i les formes d'actuació per promoure l'ús interpersonal.

• 1998: A. Climent i J. M. Aymà vam presentar al GCS una ponència en forma de preguntes sobre la política lingüística, amb èmfasi especial sobre el tema (de la qual va sorgir la iniciativa de convidar especialistes en diverses ciències socials que ens poguessin aportar els seus coneixements que fossin relacionables amb l'ús interpersonal).

EL FUTUR DEL CATALÀ dependria bàsicament de quatre variables:

1. Expansió demolingüística (possible) del castellà
2. Expansió territorial del castellà
3. Expansió social del castellà
4. Normes socials d'ús lingüístic

Sobre les tres primeres no s'hi podrien fer actuacions. Sobre la tercera sí i potser seria suficient per contrarrestar perquè seria transversal. Per tant, hi hauria un

OBJECTIU: fer canviar les normes d'ús bàsiques.

HIPÒTESI: el canvi de la norma afavoriria més el català, pararia l'expansió del castellà i n'afavoriria la del català, transversalment.

A partir d'aquí hi hauria tres nivells en l'estructura organitzativa que caldria bastir per poder dur a terme un programa per fer canviar aquestes normes socials d'ús lingüístic.

1. Promotors
 2. Impulsors
 3. Destinataris
- amb aquests tres nivells de treball:
1. Actuacions, continguts
 2. Estudis per poder-les dur a terme
 3. Formes d'avaluació de les actuacions

En aquesta ponència ens interessen l'estructura organitzativa i els nivells de treball. Els comentem tot seguit.

1. NIVELLS EN L'ESTRUCTURA ORGANITZATIVA

1.1. Promotors

En aquest mateix apartat hi hauria d'haver dos nivells d'iniciativa i de responsabilitat: la Generalitat, com a màxima expressió de la representació política dels catalans hauria de ser-ne l'eix responsable; quant a la iniciativa podria sorgir d'ens tècnics professionals especialitzats, com el mateix Grup Català de Sociolingüística. Tot i que potser seria convenient "despolititzar" el tema, és evident que la Generalitat hauria de ser-hi present per la raó esmentada.

1.2. Impulsors

Caldria comptar amb la màxima col·laboració dels organismes locals i del moviment associatiu del país (Ajuntaments, sindicats, entitats de tota mena).

1.3. Destinataris

A la llarga seria tota la població de Catalunya, la qual cosa vol dir que hi hauria diverses etapes, segons que les actuacions s'adrecessin a col·lectius més favorables o menys al projecte. Es tindrien en compte: primer, la llengua parlada (catalano-parlants i no-catalano-parlants); segon: població organitzada (en associacions) o

no; tercer: els diversos territoris (a partir de les anàlisis convenients): Àrea Metropolitana, Barcelona, capitals comarcals i similars, àmbit rural; quart: classes socials; cinquè: àmbits socio-econòmic-laborals; sisè: sexes; setè: edats; vuitè: nivells culturals; novè: origen de les persones immigrades, quan sigui el cas; etc. En general, tots els destinataris que es trobessin convenients en els estudis previs.

2. NIVELLS DE TREBALL

2.1. Actuacions, continguts

A la vista de les crítiques als programes de tipus A (“publicitat”) i B (“immersions”), sembla que el més convenient fóra combinar totes dues menes d’actuació, ja que cada una podria resultar insuficient sense l’altra o només “per se”.

És especialment important referir-nos a la mena de continguts que globalment haurien de tenir els programes d’actuació, el to; podríem dir-ne la transpiració definitiva que hauria de donar a la societat el programa general per a l’ús interpersonal del català. Potser també se’n podria dir “la imatge”.

En les reunions mantingudes sobre el tema hi ha un planteig comú: caldria que el missatge bàsic fos el de participació cívica i integradora de totes les persones que són a Catalunya, amb l’objectiu de facilitar el procés de confluència cap a una llengua comuna mitjançant la qual es reconegués l’existència del país; amb una altra versió més “pràctica”: atès que el català (encara) és una llengua que és requisit per a (molts) llocs de treball i que constitueix un avantatge social en (moltes) situacions és generós de facilitar el coneixement d’aquesta llengua a les persones que no el parlen.

En tots els casos, però, es rebutja que pogués predominar la idea que es tractaria de defensar només un dret dels catalanoparlants (a parlar el català, encara que hi sigui), o d’un acte d’estricta afirmació nacional (encara que ho sigui), o tan sols un intent estrictament lingüístic (encara que també ho sigui).

Exposat aquest punt ètic, sol dir-se també que caldria fer una mena de “reglament” de quan seria convenient o inconvenient l’ús exclusiu del català per part dels catalanoparlants en adreçar-se a persones d’altres llengües (per exemple, evitar canvis bruscos en les relacions socials ja establertes en una llengua distinta del català; intercalar paraules en castellà si es requereix; procurar utilitzar el català en els contactes nous, etc.).

2.2. Estudis per poder-les dur a terme

Per tot el que s’ha exposat, és imprescindible que prèviament a qualsevol actuació es definissin molt bé els missatges explícits o implícits. Aquests estudis

comportarien, doncs, la necessitat d'esbrinar a fons la relació que s'estableix entre dues persones que parlen diferents llengües, en el nostre context, o els nivells de conflicte intern que sorgeixen en cadascuna (incomoditat o comoditat; desig i problema; generositat o tancament, etc.). Ens haurien d'indicar, entre altres qüestions, quins col·lectius "aguantarien" millor la conversa aparentment bilingüe (per tant, quins altres, no) per tal de facilitar l'èxit de les actuacions previstes; com es podria reconduir el tòpic que seria de mala educació adreçar-se en català a un que no el parla, etc. Per tant, la programació hauria de ser precedida per acurats estudis qualitius per part de psicòlegs i sociòlegs, per una banda. I també dels estudis quantitius necessaris per poder efectuar les segmentacions socials abans referides per part de sociòlegs i altres científics adients.

2.4. Formes d'avaluació de les actuacions

Finalment, cal recordar que qualsevol actuació hauria de comportar la forma de valorar-la, ja que es podria caure en una rutina de treballs que se suposarien positius per definició, però l'eficàcia dels quals estaria per comprovar. Per això, cada programa ha de ser avaluat. Ara bé: també cal tenir en compte que els efectes multiplicadors de les actuacions són sovint imprevisibles i que més enllà d'una actuació concreta, que sempre ha de ser avaluada, independentment, per se, el que ens interessarà és l'evolució del conjunt de la nostra societat en aquesta qüestió. I per tant, ens convidrà sempre disposar de dades globals per analitzar i, si cal, reconduir el programa d'actuacions que es dugui a terme, amb les rectificacions necessàries. Per això, es proposa també que es duguin a terme les formes d'avaluació d'ús interpersonal global a Catalunya, efectuades al nivell o àmbit que sigui possible (al carrer, als centres laborals, etc.).